

Йордан Йовков
Един есенен ден

Като му дотегна да стои в задименото кафене между случайните си другари, надошли в София, като него кандидати за държавен изпит; като му омръзна да слуша отегчителните им разговори, изпълнени със самохвалство, интриги и цинизъм – Самсаров се почувства по-силно то всякога сам и излезе. Той седеше сега на една усамотена пейка в Борисовата градина, която в тоя тъжен есенен ден се простираше пред него цяла потънала в дълбока меланхолия.

Той обичаше есенните пейзажи. Обичаше да наблюдава тая бавна и скрита агония на природата, от която листата на трепетликите пожълтяваха, на дъбовите храсти се зачервяваха, а тънките вейки на тополите, вече отдавна оголели съвсем, трептяха като молеци ръце, протегнати към небето, хладното и безжизнено вече небе, безсилно да стопли болната душа на умиращите дървета... Едни незасегнати от дъха на смъртта оставаха тъмнозелените борове – но и сега замислени и мълчаливи, загърнати и сега в тайна скръб, унесени сякаш в своя вечен блян за хубавата южна палма... Често очите му се спираха на Витоша. Тежки и гъсти мъгли пълзяха по нея, сякаш и на гранитното чело на тоя невъзмутим гигант се чертаеха вече бръчките на грижа и безпокойство пред близкия призрак на есента...

Самсаров стана. Без да изчезне, неговата тъга се смекчи и олекна, разляна в широката скръб на цялата природа. Той вървеше бавно по мократа алея, потръпващ болезнено при шума на стъпките си по падналите листа. При Орловия мост той стоя една минута, неподвижно загледал: той гледаше големите бронзови орли, разперили широки крила, мощни и по-смели от живите си братя, но така безсилни и нещастни в напразните си усилия да полетят към небето... „Никога, никога!“ – шепнеше той, отминавайки по-нататък.

Самсаров влезе в града, погълнат от шумен и широк поток от хора. И тия непознати лица, които минаваха край него, без да го погледнат, унесени сякаш в някаква трескава и тежка грижа, усилваха още повече в него болката на самотността и скръбта. Неусетно Самсаров се озова пред същото кафене, което той преди малко беше напуснал. При спомена за преживяната наскоро досада той ядосано се възви назад, без да знае къде да отиде сега. Доиде му на ум да заобиколи министерството. Той погледна часовника си – показваше три. Но днес беше сряда и не приемаха просители. Ала все пак може да се отиде, мислеше си той. Може би ще намери някое ново обявление, което трябваше да се знае. Освен това, така щеше да прекара в нещо времето и да се поскита сам.

Ситен дъжд беше почнал да роси и когато Самсаров отварише

вратата на разкошното здание на министерството, една струя от вятър и влага нахлу заедно с него. Като снемаше яката на палтото си, той почна да се изкачва по стълбите. Веднага един разсилен, сякаш отлепен от стената на коридора, се яви пред него. Лицето му, черно и сипаничаво, с ниско и набръчкано чело, с грамадни челюсти, имаше свирепото и злобно изражение на булдог, готов да ухапе. Едва Самсаров бе преминал няколко стъпала, когато разсилният го хвана грубо за ръката и го спря.

– Не може... Днес не приемат...

– Но аз...

– Не може, разберете. Днес е сряда и началниците не приемат. – И той продължаваше грубо и нахално да дърпа Самсарова.

Самсаров разбираше, че тоя нахален разсилен го спира не толкоз, за да изпълни една наредба, а от една органическа почти нужда да бъде груб и зъл, та поне в това да изрази и той своето значение и превъзходство. Изпитвайки едно самодоволство от положението си, щастливи от ласките, които получаваха от началниците си, привикнали да чакат всичко от тях, разсилните в министерството се отнасяха грубо и предизвикателно особено към ония, външността и изгледът които издаваха в техните очи уволнени учители или кандидати за служба. Като желаше да избегне по-голяма неприятност, Самсаров се обърна към разсилния кротко и примирително:

– Слушайте... Аз знам, че днес не приемат; при началниците нямам и работа. Но ще се кача горе, за да видя няма ли някое ново обявление. Само това...

– Не знам... Забранено е. Не може... – И разсилният пак го задържа.

Самсаров кипна. Той не можа повече да се въздържи и, в припадък на силен яд, отблъсна далеч от себе си разсилния и почна ядосано и високо да го ругае. Разсилният, ядосан сам от съпротивлението му, готвеше се да отговори с още по-голяма грубост. Но появяването на ново едно лице го спря. Влезналият беше прилично облечен господин, със златни очила на сухото си лице. Разсилният почтително се поклони и стори път. Явно беше, че това е някакъв висок чиновник в министерството – не обаче от първите, защото инак Самсаров щеше да го познае. Зачул хокането на Самсарова, чиновникът разбра веднага в какво се състои работата. Но той продължи да се изкачва бавно и важно по стълбата, не показвайки намерение да се намеси, сякаш искаше да се почувства, че разправията с такива хора, неизвестни някакви учители, най прилича на разсилния. В това затишие, което явяването му предизвика, той искаше да се почувства и собственото му превъзходство, разликата между него

– високия, важния чиновник – и Самсарова, нещастника в негови очи, принуден да проси по коридорите на министерството и да се разправя с грубия разсилен, същия, който с такова страхопочитание отстъпя пред него. И той се качваше бавно по стълбите с една лека презрителна усмивка.

Като стигна на площадката, чиновникът се спря. Полуобърнат към Самсарова, с един надут и надменен тон, предвзето различавайки думите си, той каза:

– Не ви прави чест. Това е недостойно за един учител... – Изразът на лицето му беше такъв, като че той притежаваше неизмерима морална сила; някакво божество пратено да съди другите.

Самсаров, който добре чувстваше всичката мизерия, всичката илюзорна сила и значение, които тоя нещастник си даваше, наново се обиди, по-силно и по-жестоко, отколкото от невежия разсилен дори. Една нетърпима болка свиваше сърцето му, виждайки се незаслужено унизен и обиден. Той търсеше нещо, което да премахне това тежко, болезнено чувство, което да го издигне в собствените му вече очи. Искаше да се нахвърля, да набие и единия, и другия, да ги смаже, да ги разкъса...

Силно нервирани, разтреперани, той пристъпи към чиновника със светнали, искрящи очи.

– Господине – каза той отсечено и твърдо, – вие трябва да знаете, че аз не съм никакъв учител. Аз съм народен представител.

Той беше доближил лицето си до това на чиновника, пронизваше го със своя поглед, пълен с омраза, презрение и заплашване. Чиновникът го гледаше учуден и изненадан. На лицето му не беше изчезнала още надменната, горда усмивка, сякаш той се съмняваше, мислейки, че това е фарс. Но Самсаров беше така естествен, силният му яд беше придал такава сила и непрестореност на постъпката му, че дори сам, учуден от тази внезапна мисъл, беше готов да ѝ повярва. Съмнение на оставаше – уплашеният чиновник гледаше пред себе си действително народен представител. И една бърза и чудна промяна се извърши в него. В един миг всичкият авторитет, власт, знание, което беше си дал, изчезна, отлетя. Той с ужас се виждаше вече уволнен, пропаднал, унищожен. Раменете му се отпуснаха, лицето се сви и пребледня, изобразявайки правилната си маска на сервилност и угодничество.

– Но, господине... Извинявайте, за учители не може. Но вие... Какво обичате... На вас, разбира се... Заповядайте... – Чиновникът говореше смутен и объркан.

Самсаров го гледаше, почти спокоен вече. В душата му бликаше

сега едно дълбоко, до болезненост, презрение към човека. И виждайки как той се поти, как чезне под тежестта на собствената си подлост и нищожество, той разбра, че няма защо повече да лъже и себе си, и него.

– Не... Аз не съм народен представител... Аз съм учител...

И като издигна яката на палтото си, той заслиза бързо по стълбата, чувствайки болка и срам да гледа повече учудения и поразен отново чиновник. Разсилният, нем свидетел на тая сцена, сега отстъпи настрана, учуден и мълчалив.

Като излезе на улицата, Самсаров въздъхна облекчително. Небето, оловено и тежко, ниско се беше надвесило над града. Дъждът се беше усилил и ръмеше монотонно и тихо, като глух, безутешен плач. Мокрите тротоари блещяха и от големите кестенови дървета падаха едри капки и сухи, мъртви листа. Един от познайниците на Самсаров, с които беше тая сутрин в кафенето, идеше насреща му, прекосявайки улицата и пазейки се да се не окаля.

– Здравей, Алеко. Страшна кал...

– Ах, да, наистина. Страшна, страшна кал! – живо възрази Самсаров, като отмина.

Без да подозира, другарят му попадна случайно на интимната му мисъл. Защото Самсаров именно това си мислеше. Но той мислеше не за тая кал, която като разтопена смола заливаше улицата, а за оная черна и смрадлива кал, която се таи в душата на човека...

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Даниела Добрева

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том шести; „Български писател“,
С. 1978. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7974>]